

ISSN 2010-720X

ILIM HÁM JÁMIYET

FAN VA JAMIYAT

2022 (№4)

ISSN 2010-720X

2004-jildni mart ayidan boshlab shiga basladi

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI JOQARI HÁM ORTA
ARNAWLÍ BILIMLENDIRIW MINISTRILIGI**

**ÁJINIYAZ ATINDAGÍ NÓKIS MÁMLEKETLIK
PEDAGOGIKALÍQ INSTITUTI**

ILIM hám JÁMIYET

Ilmiy-metodikaliq jurnal

**Seriya: Tábiyy hám texnikaliq ilimler. Jámiyetlik hám ekonomikalq ilimler.
Filologiya ilimleri**

**Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat
pedagogika instituti**

FAN va JAMIYAT

Ilmiy-uslubiy jurnal

Seriya: Tabiiy va texnika fanlari. Ijtimoiy va iqtisodiy fanlar. Filologiya fanlari

**Нукусский государственный педагогический
институт имени Ажинияза**

НАУКА и ОБЩЕСТВО

Научно-методический журнал

**Серия: Естественно-технические науки. Социальные и экономические
науки. Филологические науки**

**Nukus State Pedagogical Institute
named after Ajiniyaz**

SCIENCE and SOCIETY

Scientific-methodical journal

**Series: Natural-technical sciences. Social and economic sciences.
Philological sciences**

№4

2022

JÁMIYETLIK HÁM EKONOMIKALÍQ ILIMLER

Tariyx. Ruwqılıq

ЖОЙ НОМЛАРИНИНГ ЭТНОМАДАНИЙ ТАДҚИҚИ

(Тошкент ареали мисолида)

А.А.Абдуллаев – таянч докторант

Чирчиқ давлат педагогика университети

Таянч сўзлар: жой номлари, лингвокультурология, этногенез, этнопоним, Шош, Чоч, Илок, Аппак, Арғин, Ағанай, Бургалик, Бўка, Муратали, Найман, Тейит, Унгут, Уювли, Чалдар, Юзурук.

Ключевые слова: название мест, лингвокультурология, этногенез, этнопоним, Шош, Чоч, Илок, Аппак, Аргин, Аганай, Бургалик, Бука, Муратали, Найман, Тейит, Унгут, Уювли, Чалдар, Юзурук.

Key words: toponyms, lingvokulturology, ethnogenesis, ethnotoponym, Shosh, Choch, Paq, Appaq, Argin, Aganay, Buralik, Buka, Muratali, Naiman, Teyit, Ungut, Uyuvli, Chaldar, Yuzuruk.

Дунё тилшунослигида топонимларни антропоцентрик нуқтаи назардан халқнинг миллий онги, этногенези ва тарихи, маданияти билан боғлиқ ҳолда тадқиқ этиш ономастик тадқиқотларнинг янги – лингвомаданий йўналишининг асосий тадқиқот объектларидан бирига айланиб бормоқда.

Топонимика, гарчи тилшуносликнинг ономастика бўлими тармоғи бўлса-да, у география, тарих ва этнография каби фанлар билан чамбарчас боғлиқдир. Тарихчилар айрим жой номларининг пайдо бўлиш тарихига эътиборни қаратган ҳолда жой номини тарихий нуқтаи назардан тадқиқ этсалар, географлар мавжуд топонимларнинг ориентирловчи характериға кўра жойлашувига эътиборни қаратадилар, тилшунослар эса барча топонимларни ономастик бирлик сифатида ўрганадилар: атоқли от сифатида тил тизимидаги ўрнини, лексеманинг келиб чиқишини, унинг бошқа бирликлар билан ёинки бошқа жой номлари билан муносабати ва фарқини тадқиқ этадилар, антропоцентрик нуқтаи назардан топонимларнинг экстралингвистик хусусиятларини, тил ва маданият муштараклиги қонуниятлари асосидаги лингвомаданий жиҳатларини ўрганиб чиқадилар.

Ономастик материал, хоссатан, ушбу тадқиқот мавзуси бўлган жой номлари таҳлилида тарихийлик тамойили жуда муҳим аҳамият касб этади. Чунки жой номларида халқнинг ўтмиш тарихи, этнографияси, археологияси илдизларини сезиш қийин эмас. Шу сабабли ҳам жой номларини тарихий-этнографик нуқтаи назардан ўрганишга биринчи навбатда тарихчилар қизиқиш билдиришади. Ономастик бирликларга тарихий нуқтаи назардан ёндашув тарихий, археологик ва этнографик маълумотларни, фактларни ономастика доирасига кенг татбиқ этишга олиб келади. Шу билан бирга ономастик лексика тарихий аспект (қиёсий-тарихий ва тарихий-қиёсий йўналишлар) да кенг ўрганилади. Ономастикага, хусусан, топонимларга лингво-тарихий методни қўллашда А.М.Селишев, А.И.Попов, В.А.Никонов, Б.А.Серебрянников, В.Н.Топоров, О.Н.Трубачев, Ю.А.Карпенко каби рус олимларининг, В.Георгиев, В.Ташицкий, С.Роспанд, Ф.Безглай сингари чет эллик олимларнинг хизмати катта бўлди.

Жой номлари тарихий нуқтаи назардан ўрганилганда қуйидаги икки йўналишга амал қилинади: а) жой номларининг тарихий ҳолатидан ҳозирги кўринишигача бўлган ўзгаришларни аниқлаш усули (перспектив таҳлил усули); б) жой номларининг ҳозирги ҳолатидан унинг тарихий ҳолатигача бўлган тарихий ривожланиш жараёнини аниқлаш (ретроспектив таҳлил усули). Ҳар икки таҳлил йўналишидан ҳам асосий мақсад жой номларининг ривожланиш, ўзгариш жараёнларини аниқлашдан иборатдир.

Ономастик-топонимистлар тўпланган материални тарихий метод билан ўрганганда лисоний (этник) стратиграфия (лотинча: stratum – “қатлам” ва اليونча: grapho – “ёзаман” сўзларидан)ни аниқлашга интилади. Бундай таҳлиллардан мақсад ономастик

бирликларнинг энг қадимги ўз ва ўзлашган қатламларини аниқлаш, унинг таркибидаги ўзгаришлар силсиласини белгилашдир. Жумладан, этнопонимларнинг тарихий келиб чиқиш этимологияси, унинг маъносини изоҳлаш, шунга доир турли хил қарашларни келтириб, уларга муносабат билдириш ана шундай изланишлар самараси саналади. Кейинги йилларда олимлар жой номларидаги ички (лисоний-структур) ва ташқи (экстралингвистик) ўзгаришлар тарихини ўрганишга алоҳида эътибор қаратмоқдалар. Биринчи тип ўзгаришда жой номларининг лисоний таҳлили, эволюцияси аниқланади, иккинчисида эса у ёки бу жой номларида давр руҳининг лингвомаданий манзарада акс этиши инобатга олинади. Шу ўринда, мустақиллик туфайли халқимизнинг ўзликни англашга, ўлкамиз жой тарихига, маданияти, тили, аждодларимизнинг бой маънавий меросига дахлдорлик масалаларига қизиқиш ҳақли равишда жонланганини таъкидлашимиз жоиз.

Ўрта Осиё ва ундаги жой номлари ҳақида илмий манбаларга муурожаат қилганда, бу соҳадаги тадқиқотлар энг қадимги манбаларга бориб тақалишини кўриш мумкин. Мисол учун, миллоддан олдин яшаб ўтган (V-IV асрларда), “Тарих отаси” дея ном олган юнон олими Геродот асарларида Аракс (Амударё), Яксарт (Сирдарё), Мароканд (Самарқанд) каби жой номларини учратиш мумкин. Шу биргина манбанинг ўзиёқ муайян жой атамаси (лингвистика), жойлашиш худуди (география) ва ўша жой тарихи (тарих) билан алоқадор эканидан далолат беради. Тошкент ареали топонимик манзараси ҳақида гапирганда, табиийки, воҳанинг географик жойлашуви, ҳудуд тарихи ҳамда ҳудуднинг ўзига хос этнолингвистик хусусиятлари ҳақида маълумотга эга бўлмаган тадқиқотчининг мазкур ҳудуд жой номлари хусусидаги маълумотлари илмийлик тамойилига тўла жавоб бера олмайди.

Тошкент ареали ҳудудини текислик, тоғолди ва тоғ зоналарига ажратиш мумкин. Воҳанинг бундай ўзига хос географик ўрни, мазкур ҳудуд табиий шароитларининг қулайлиги, воҳанинг табиий қазилма бойликларга бойлиги қадимдан ушбу маконда инсонларнинг истиқомат қилиш, деҳқончилик, чорвачилик ва баҳоли-қудрат кончилиги ишлари билан машғул бўлиб, уни секин-асталик билан ривожлантириш имконини берган ҳамда бу асослар улар томонидан жой номларини ифодалашларида ҳам ўз аксини топган.

Тарихий манбаларда Чоч, Шош, Илок [1] дея номланган Тошкент воҳаси сув ресурсларига бой, иклими мўътадил, тупроғи ҳосилдор бўлиб, мазкур заминда инсонларнинг яшаб меҳнат қилиши учун жуда қулай табиий шарт-шароитларга эга бўлган. У инсоният тарихининг ибтидосидаёқ энг қадимги одамзот аждодларининг маконларидан бири бўлган. Бу ҳолат унинг топонимик тизимида ҳам акс этган бўлиб, Тошкент вилояти топонимлари ўзига хослиги ва Ўзбекистоннинг бошқа ҳудудлари топонимларидан кўп жиҳатлари билан фарқ қилиши билан ажралиб туради. Жумладан, воҳанинг топонимик манзарасига эътибор қаратадиган бўлсак, топонимик тизимнинг барча тур

доирасида ўзига хос калейдоскопик кўриниш ҳосил қилганлигини кўришимиз мумкин бўлади.

Худудий жиҳатдан Тошкент воҳаси жой номларининг таҳлили шундан далолат берадики, мазкур ареалнинг географик атамаларида худуднинг физик жуғрофияси, ландшафти, жойлашиш ўрни, ҳажми, шакли ва миқдор хусусиятлари, ҳайвонот ва ўсимликлар олами билан боғлиқ жиҳатлар билан бир қаторда, бу заминда истиқомат қилган инсонларнинг этногенези, касб-ҳунари, диний эътиқод билан боғлиқ тушунчалари, жой номлари билан боғлиқ фольклор унсурлари, ижтимоий, сиёсий ва замонавий муносабатларни ифодалайдиган, шунингдек, бошқа лингвoadаный жиҳатларни кузатиш мумкин.

Тошкент воҳаси топонимик тизимида этноойконимлар етакчи ўринни эгаллайди. Чунки ўтмишда воҳа аҳолисининг этник таркиби хилма-хил бўлган. Бу худудда асрлар давомида турли уруғ, қабила, қавм, халқларга мансуб кишилар истиқомат қилганлар. Уларнинг кўпчилиги вақт ўтиши билан ўтrockлашиб этник номларини унутиб юборганлар. Лекин этник гуруҳларнинг номи улар яшаган жойларда топоним сифатида сақланиб қолган.

Мазкур ареалда этник номлар билан боғлиқ жой номларига қуйидаги мисолларни келтириш мумкин:

Аппак – к. Ўрта Чирчик тумани. Қозоқларнинг алимули қабиласининг бир уруғи **аппак** (оппоқ) деб аталади.

Арғинчи – (к. Юқори Чирчик тумани), ўзбек, қозоқ ва бошқа туркий халқлар таркибига кирган қабила. **Арғинчи** – “арғин қабиласи вакили”, “арғинлик”.

Ағанай – к., Қибрай тумани. Қирғизларнинг саруу қабиласининг бир уруғи **ағанай** деб аталган.

Бурғалик – к. Ўрта Чирчик тумани. Кўчманчи ўзбеклар таркибида **бурғали** деган уруғ бўлган. Сарой қабиласининг бир уруғи **бурғали сарой** деб аталган.

Бўка – ш., Бўка тумани. Қадимги турк тилида, ҳозирги баъзи бир туркий халқлар (қозоқлар, қирғизлар) тилида **бўка** “пахлавон” деган маънони англатади. **Бўка** деган уруғ ҳам бўлган, масалан, қанглиларнинг бўка-қангли уруғи қайд қилинган.

Дурет – к., Қуйи Чирчик тумани. Қозоқларнинг кўнғирот қабиласи таркибида **дурет** уруғи бор.

Керовчи – к., Пискент тумани. **Керовчи** (кереучи) курама ўзбеклар таркибидаги уруғлардан бири. Уруғ вакиллари асосан Тошкент воҳасида яшаган.

Кучак – к., Қуйи Чирчик тумани, ўзбекларнинг сарой қабиласи таркибида **кучак** (кучактўпа) уруғи бўлган.

Кўкмўйин – к., Ўрта Чирчик тумани. Қипчоқ ўзбекларининг бир уруғи, қирғизларнинг бағиш қабиласининг бир уруғи **кўкмўйун** деб аталган.

Кўксарой – к., Тошкент тумани. Сарой қабиласининг бир тармоғи – **кўксарой**.

Мамут – к., Юқори Чирчик, Ўрта Чирчик, Қуйи Чирчик, Оққўрғон туманлари. Қозоқларнинг шаншқли қабиласининг бир уруғи **мамут** (мамут) деб аталган.

Муратали – к., Пискент тумани. Қирғизларнинг буғу, саруу қабилалари таркибида **муратали** уруғи бўлган.

Мўғол – к., Пискент тумани, ўзбеклар (**юз** қабиласи) ва қирғизлар (**ават** қабиласи) таркибида **мўғол** уруғи қайд қилинган.

Найман – к., Бекобод, Зангиота, Қуйи Чирчик туманлари. **Найман** – ўзбеклар таркибига кирган қабила. Мўғулча **найма** “саккиз” (уруғ) деган сўз. Қабила таркибидаги уруғлардан бири **сағизурув** (“саккиз уруғ”) деб аталади.

Оққовоқ – к., Қибрай тумани. Қозоқларнинг **суван**, қирғизларнинг **чекирсаяқ** қабилаларининг бир уруғи **оққовоқ** (аққабақ) деб аталган. **Қовоқ** (қобок) деган

географик атама “тик қирғоқ” маъносини англатади.

Парчаюз – к., Бекобод тумани. **Парчаюз** – юз қабиласи таркибидаги уруғ, “юз қабиласининг бир парчаси, бўлағи” демақдир. Бошқа қабила, уруғлар таркибида ҳам **парча** этноними учрайди.

Рамадон – к., Тошкент, Чиноз, Бўка, Зангиота туманлари. **Рамадон** – кўчманчи ўзбеклар таркибидаги уруғлардан бири, қозоқларда ҳам рамадан уруғи бўлган.

Сазбақа (Сасбақа) – к., Қибрай, Юқори Чирчик. **Сазбақа** деган қозоқ уруғи бўлган (соз – ботқоқлик). Сазбақа (“ботқоқлик бақаси”) уруғининг тотеми (муқаддас жонивори). Қирғизлар таркибида **сасбақ** уруғи бўлган.

Саритамғали – к., Охангарон тумани [2:122-126]. Шу ўринда этнотопонимларда кўп учрайдиган баъзи ранглар хусусида: маълумки, турли ранглар ва улар ҳақидаги тотемик, мифологик, диний, бадий, фалсафий тушунчалар ўтмишда туркий халқлар ҳаётида муҳим ўрин тутган. Бу ҳақда К.Шониезов шундай ёзади: «Қадимги даврларда Олтой ва Жанубий Сибирда яшаган туркий қабилалар шимол, жануб, шарқ, ғарбни ранглар номи билан атаганлар. Қора ранг шимолни, қизил ранг жанубни, кўк ранг шарқни, оқ ранг ғарбни, сариқ ранг марказни билдирган. Маълум бир қабила иттифоқида бўлган кишиларнинг томонларга қараб жойлашиши одат тусига кириб, вақт ўтиши билан томонларнинг номлари (ранг номлари) этноним бўлиб қолган» [3:145-146]. Демак, юқоридаги этнонимлар таркибида ранг билдирувчи сўзлар ўтмишда уруғининг жойлашиш ўрни ёки дунё томонларини аниқлаш мақсадида қўлланилган. Айни пайтда, мазкур компонентларни фақат ранг-тусни билдирувчи сўзлар дея олмаймиз, чунки уларнинг айримлари хусусият билдирувчи сўзлардир [4:83]. Масалан, сариқ сўзи – оқсуяк, аслзода, бойлик, мол-мулк, дабадаба маъноларини ҳам ифодалаган ҳолда тамғали уруғига тегишли асилзодалиқни ёки бой бадавлатликни ҳам билдирган бўлиши мумкин. Қора сўзи эса улкан, катта деган маъноларни билдириб, бу асосида юзага келган қорабоғиш, қоратейит, қорабўйин этнонимлари бағиш, тейит, бўйин уруғларининг улкан, катта бўлақлари деганидир [5:19-23]. 3.Дўсимовнинг таъкидлашича, қора сўзи Хоразм шеваларида этноним ва топоним таркибида кўплик маъносини англатади [6:33].

Сартюз – к., Бекобод тумани, **Сартюз** (сартжузи) – юз қабиласининг уруғларидан бири.

Телов (тилов) – к., Охангарон тумани, ўзбек-курамалар таркибидаги уруғлардан бири.

Тейит – к., Юқори Чирчик тумани. Қирғизларнинг **тейит** қабиласи бўлган (тармоқлари: бойтейит, қоратейит, саритейит, ўғритейит ва б.).

Тўқбой – к., Бекобод, Қуйи Чирчик туманлари. **Юз** қабиласининг уруғларидан бири **тўқбой** деб аталган.

Увоқ – к., Охангарон тумани. **Увоқ** (парча, ушоқ) – этноним. Масалан, қозоқларда увақ (увоқ) деган уруғ бор.

Унгут – к., Охангарон тумани. Ўзбеклар таркибида, қозоқларнинг **бойули** қабиласи таркибида **унгут** (унгут) уруғи қайд қилинган. Асли унгутлар (ўнгутлар) – илк ўрта асрларда Мўғулистоннинг жанубида, Хитойнинг чегара қисмларида яшаган туркий халқ. Кейинчалик мўғуллашиб, XIII асрда мўғул кўшинлари таркибида Ўрта Осиёга келиб, маҳаллий халқлар таркибига сингиб кетган.

Учбов – к., Бўстонлик тумани. Туркманларнинг **човдур** қабиласи таркибида **учбағли** деган уруғ қайд қилинган. Ўзбекларда бу уруғ учбов(ли) деб аталган. Қипчоқ ўзбекларида **қабила** “бов” дейилган, “92 бовли ўзбек” ибораси шундан. Бўстонлик туманида **Бўстонбов** деган қишлоқ бор. Ўзбекистондаги **Қорабоғ** номли қишлоқлар асли **Қорабов** бўлган.

Уювли – к., Бекобод тумани. Қарапчи қабиласининг бир уруғи *уовли* деб аталган.

Чалдар – к., Бўстонлик тумани. Қирғизлар адигине қабиласининг бир уруғи – *чалдар* (чоллар), козокларнинг сергели қабилалар уюшмасига кирган 12 қабиладан бири *шалдар* (чоллар) деб юритилган.

Чанок – к., Бекобод тумани. Қўнғирот қабиласи тортувли уруғининг бир тармоғи – *чанок*.

Чувалачи – к., Тошкент тумани, Тошкент шаҳри маҳалласи. Қурама ўзбекларнинг тама қабиласига қирадиган ойтамғали уруғининг бир тармоғи *чувалачи (чубланчи)* деб аталган.

Чувуллоқ – к., Бўка тумани; Чувулдоқ – к., Оҳангарон, – Ўрта Чирчиқ туманлари. Найманлар, қўнғиротлар ва бошқа қабилалар таркибида *чувуллоқ (чувулдоқ)* уруғи қайд қилинган. *Чувулдоқ* – уруғ вакилларининг лақаби: “кий-чув кўтариб, тартибсиз чуғурлайдиган уруғ” дегани.

Юзурук – к., Паркент тумани. *Юз уруғ* – “юз қабиласининг бир уруғи”. **Юқориюз, Пасткиюз** – к., Қибрай тумани. *Юз* ~ қабилла номи. Юз қабиласи вакиллари яшайдиган бир неча қишлоқ бўлса, бу қишлоқлар бир-бирларидан *юқори, ўрта, пастки* ёки *катта, ўрта, кичик* ёйинки *эски* (кўхна), *янги* қабил сифатлар билан фарқланади [2:127-130]. Ҳозирги ўзбек адабий тилида сўз ясашда, жумладан, этнопонимларни ясашда кенг ва фаол қўлланиладиган усуллардан бири композиция усулидир. Кузатишлар шуни кўрсатадики, қўшма сўзлар тарихан сўз бирикмаларидан ўсиб чиққан. Тил таракқиёти жараёнида сўз бирикмаси қисмларининг маъно ва грамматик жиҳатдан яхлитлик касб этиб, қисмлар орасидаги синтактик муносабатнинг йўқолиши натижасида синтактик бирикдан лўғавий бирликка айланади – қўшма сўз юзага келади [7:76].

Профессор С.П.Толстов: “Мамлакатларнинг қадимий номи аксар ҳолда этник (халқ, қабилла) исмлар билан боғлиқ, бу исмлар эса афсоналардан олинган” [8:88], – дея бежизга таърифламаган. Ҳақиқатан ҳам, этнопонимлар ўз семантик кейсида қабилла ва элатлар кўчиши ва ўтrockлашиши, миграциялар йўналиши ҳамда қабилаларнинг этниклараро алоқалари ҳақидаги қимматли тарихий-этногенетик ахборотларни сақлаши билан алоҳида лингвимаданий характерга эга.

Адабиётлар

1. Абу Райхон Беруний. Танланган асарлар. Том V/Қонуни Маъсудий. - Тошкент: Фан. 1973; Алимова Д. А., Филанович М. И. Тошкент тарихи. - Тошкент: “Фан”. 2009. 185-б.; Бобоёров Ф. Чоч тарихидан лавҳалар. -Тошкент: “Янги нашр”, 2010. 167-б.
2. Qorayev S. Toponimika. T.: “O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti”, 2006. 318-b.
3. Шониёзов К. Қанг давлати ва қангликлар. –Т.: “Фан”, 1990.
4. Дониёров Х. Ўзбек халқининг шажара ва шевалари. –Т.: 1968.
5. Саидхонов М., Эргашев А. Жой номи – тарихимизнинг бир парчаси. // Водийнома. 2016. № 1.
6. Дўсимов З. Шимолий Хоразм топонимлари: филол.фанлари номзоди... дис. – Т.: 1970.
7. Ҳожиев А. Ўзбек тили сўз ясашиш тизими. – Т.: “Ўқитувчи”, 2007.
8. Толстов С.П. Қадимги Хоразм маданиятини излаб. - Т.: “Фан” 1964. 154-б.
9. Нафасов Т. Ўзбек уруғ ва қабилаларининг номланишида тамғанинг роли. // Ўзбек тили ва адабиёти. 2006. № 2.

РЕЗЮМЕ. Мақолада Тошкент вилоятидаги жой номиларининг келиб чиқишига лингвокультурологик жиҳатдан ёндашилиб, уларнинг мазкур ҳудудда яшовчи аҳолининг этногенези ва тарихи, маданияти билан боғлиқ ҳолатлари ономастик қўламда тарихий-этимологик ва лингвимаданий жиҳатдан таҳлил қилинган ҳамда Тошкент вилояти ҳудудидаги этнопонимлардан мисоллар келтирилган.

РЕЗЮМЕ. В статье рассматривается происхождение топонимов Ташкентской области в лингвокультурологическом аспекте, анализируются их этногенез, история и культура населения, проживающего на этой территории, в ономастическом пространстве с исторической, этимологической и лингвистической точек зрения и приведены примеры этнопонимов Ташкентской области.

SUMMARY. The article provides a linguoculturological approach to the origin of place names in Tashkent region, their onomastic historical-etymological and linguistic-cultural analysis of the ethnogenesis and history, culture of the population living in the region, as well as examples of ethnotoponyms in Tashkent region.

«ТУРКИСТОН ТўПЛАМИ» ҚОРАҚАЛПОКЛАРНИНГ ДИНИЙ ЭЪТИҚОДЛАРИНИНГ АЙРИМ ТОМОНЛАРИ ҲАҚИДА (1873-1874 й.й.)

А.А.Абдуллаева – ассистент ўқитувчи

Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институтини

Таянч сўзлар: Туркистон тўплами, Орол денгизи, ўтов, қўрғон, ислом дини, масжид.

Ключевые слова: Туркестанский сборник, Аральское море, юрта, крепость исламская религия, мечеть.

Key words: Turkestan collection, Aral Sea, yurt, fortress, Islamic religion, mosque.

Ер юзидаги, халқ ва миллатларнинг ҳудудий-географик жойлашуви, табиий шароити, иклими, шарт-шароитлари ўша жойда яшовчи аҳолининг келиб чиқишига,

Маълумки, этнопонимлар ўзбек тилидаги номлар тизимининг энг қадимий қатламларидан бири ҳисобланади. В.А.Никонов этнопонимларнинг пайдо бўлиши хусусида шундай фикр юритган эди: «Асосида этноним ётувчи топонимлар, агар улар ўша ҳудудда яшамайдиган кишилар томонидан берилмаса, этник келиб чиқишида умумийлик бўлган бир халқ яшовчи жойларда юзага келиши мумкин эмас. Одатда, этнонимлар аҳолининг этник мансублигини фарқ ётувчи белги вазифасини бажарадиган жойларда этнопонимга айланади» [9:13]. Бундан англаш мумкинки, фақат бир уруғга мансуб кишилар яшайдиган жойда ҳеч қачон этнопоним вужудга келмайди. Кўпинча, қабилалар ёнма-ён яшайдиган чегара ҳудудларда аҳоли таркибининг энг кўп ёки энг кам қисмини ташкил этган уруғлар номи кўп ҳолда топонимга айланади. Буни Тошкент вилояти ҳудудидаги этнопонимик характер касб этган айрим жой номиларининг пайдо бўлиш тарихи ва этимологиясида ҳам кўришимиз мумкин.

Вақт ўтиши билан жой номи турли ўзгаришларга учраши ва янги-янги топонимлар вужудга келиши мумкин. Истисно тариқасида айтиш мумкинки, баъзи ҳолларда жойнинг номи ланиши учун асос бўлган оним ўша жойнинг энг муҳим бўлган ўзига хос қайсидир хусусиятларини англамаслиги ҳам мумкин ёки барча жойлар учун умумий бўлган хусусият муайян жойнинг номи бўла олмаслиги мумкин, аксинча, ўша жойда яшовчи биргина уруғ вакили орқали этнос номи жой номига ўтиши мумкин. Бундай ҳолат топонимларга хос бўлган неготивлик тамойили деб аталади.

Бундан ташқари, бу жойларда ном билан боғлиқ этимологияларда тадқиқ қилинаётган номиларни этнопоним эмас, бошқа асосиз нарсалар билан боғланган вариантлик асосидаги халқона (илмий-мантқиқий асосга эга бўлмаган, тўқима) этимологиялар юзага келган. Ҳар қандай этнонимнинг ўз маъноси, келиб чиқиши ҳақидаги этимологияси бор. Баъзи бир этнонимлар қадимий сўз бўлганидан, ёзма манбаларда бу ҳақда маълумот топилмаслиги, ёинки қолдирилган маълумот ҳам етарли илмий асосга эга бўлмаганлиги сабабли жой номининг маъносини тушуниш ва изоҳлаш мушкул. Мазкур жиҳатлар чуқур илмий тадқиқотларни талаб қилади.

менталитетига таъсир қилиши табиий ҳол, албатта.

Дунёнинг кўпгина минтақалари каби Марказий Осиё тарихида Орол денгизи ва унинг атрофида яшовчи